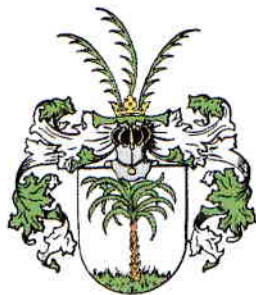

Contele
Hermann Keyserling

Opere Complete

11

NEMURIRE

O critică a relațiilor dintre
evenimentele din natură
și lumea reprezentărilor omenești

Traducere de
Corneliu Sterian

Hermann Graf Keyserling, UNSTERBLICHKEIT - Eine Kritik der Beziehungen zwischen Naturgeschehen und menschlicher Vorstellungswelt Dritte, neu durchgearbeitete, stellenweise neu verfasste Auflage (ediția a treia) © Otto Reichl Verlag, Darmstadt, 1920

©Sens, 2022

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KEYSERLING, HERMANN

**Nemurire : o critică a relațiilor dintre evenimentele
 din natură și lumea reprezentărilor omenești / Hermann
 Keyserling ; trad. de Corneliu Sterian. - Arad : Sens, 2022**

ISBN 978-606-9078-37-2

I. Sterian, Corneliu (trad.)

1

Editura Sens

Arad, Calea Timișorii 212/2

Telefon: 0357 408 877

E-mail: comercial@sens.ro

Cuprins

Nemurirea. Sau moartea. Subiecte eterne.	11
Prefață la ediția a treia	19
Precuvântare	23
Introducere.....	29
I. Despre credința în nemurire în genere.....	41
II. Ideea de moarte	95
III. Problema credinței	111
IV. Durată și eternitate	135
V. Conștiința.....	159
VI. Om și umanitate	169
VII. Individ și viață.....	217

**A pus în inima lor chiar și gândul
veșniciei**, măcar că omul nu poate
cuprinde, de la început până la sfârșit,
lucrarea pe care a făcut-o Dumnezeu.

Ecleziastul 3.10

Nemurirea. Sau moartea.

Subiecte eterne

In urmă cu mai bine de o sută de ani, în anul 1907, la noi deloc ușor de șters din memorie, tânărul pe atunci, Hermann von Keyserling a publicat la editura Otto Reichl din Darmstadt cartea de față cu titlul *Unsterblichkeit*. Nu avea la acea vreme decât 27 de ani și pe bună dreptate ne-am putea întreba astăzi, cum se face ca un tânăr în floarea vârstei să se preocupe de moarte și de soluția probabilă a acesteia, nemurirea. Preocuparea sa în acest moment al vieții, cu siguranță nu credem să fi fost rezultatul unui reflex morbid pentru thanatos, ci foarte probabil își are la origine o retrăire a unei experiențe proprii, cea trăită la vârsta de 20 de ani, când era să-și piardă viața într-un duel studentesc cu sabia. Acesta pare să fi fost un motiv suficient de serios care l-a făcut să mediteze asupra problemei morții la o vârstă la care, în mod normal, orice tânăr se gândește cu încredere la viitor. Duelul i-a lăsat o adâncă rană în zona toracelui și i-a afectat ani de zile, foarte serios, excepționala vitalitate cu care a fost înzestrat. Nu e de mirare că rana acum cicatrizată, acest ghimpe din carne, era imposibil de uitat, urma acesteia îl chinuia zilnic și, așa cum a spus-o chiar el, i-a influențat decisiv traiectoria vieții. Riscul

asumat la douăzeci de ani i-ar fi putut-o curma definitiv, iar când ești conștient de asta în fiecare zi, cu vitalitatea tinereții, devine aproape natural să-ți pui întrebarea: Cum e să nu mai fii? După ce ai fost deja. Cum e să mori? Ce rămâne după moarte, mai rămâne ceva sau nu mai rămâne nimic?

Mai interesează azi pe cineva nerezolvata enigmă a morții și ipoteza nemuririi?

Pe omul primordial, pe care nu mai știm să ni-l închipuim, sau de care nu mai avem timp astăzi, ea l-a chinuit din timpuri străvechi. Prima și cea mai veche poveste omenească cunoscută, scrijelită pe tăblițe de lut în ciudata scriere cuneiformă cu mai bine de un mileniu înaintea poemelor homerice, faimoasa *Epopée a lui Ghilgamesh* tocmai despre asta ne aduce o veche mărturie. O mărturie venită din negura vremurilor, scrisă cu 1 500 de ani înaintea lui Ulise, când Biblia încă nu exista, iar viteazul rege sumerian al Urukului, înainte de a-și împlini destinul tragic, a dorit cu înverșunare să devină nemuritor. Această primă capodoperă literară atestă vigoarea și autenticitatea eternului omenesc de a pătrunde taine de nepătruns, de a-și cunoaște obârșia și de a sonda măcar, cu cugetul viu, Infinitul. Născută din eterna frământare a omului stăpânit de problematica morții, dornic de a-i desluși misterioasa taină și de a găsi un mijloc să o biruie, descoperă astfel cheia ce deschide poarta nemuririi. Dragostea, iar înainte de aceasta, prietenia, reușesc să-l facă pe asprul Ghilgamesh să accepte o îndulcire a relațiilor dintre oameni și ajungă la o anumită înțelegere a vieții, dar din păcate doar prin suferință și sacrificii. Doar pentru a mai putea cunoaște liniștea, pleacă el în căutarea nemuririi, trecând peste munți, ape și văi, urmând calea Soarelui, pentru a ajunge la Uta-napiștim, singurul care îi cunoaște taina. La capătul drumului, istovit, Ghilgamesh va afla de la străbunul supraviețuitor al Potopului că strădania i-a fost de prisos, fiindcă nimănui nu-i mai este dat să capete nemurirea. Dar

prea mult a pățimit eroul mitologic, iar truda lui merita o răsplată...

We know
books

Însă răpus de dorul celor dragi, el cere să se întoarcă pe meleagurile natale unde îl așteaptă, desigur, moartea. De ce nu s-a mulțumit cu fericita eternitate care îi fusese în cele din urmă acordată? Oare cumva viața veșnică la care aspira Ghilgameș avea și unele inconveniente? Uta-napiștim, căruia zeii i-au dăruit viață veșnică, era sătul de ea și a preferat să moară.

Eroul se întoarce-n țara lui să îmbătrânească și să-și găsească acolo obștescul sfârșit, așa cum cere legea muritorilor. Un vâl de melancolie se lasă spre sfârșitul epopeii, care nu dă decât un singur răspuns, în definitiv, chinului omenesc. Resemnarea, ca expresie a profundeii umanități.

Cu mijloacele timpului, dar cu o artă a povestirii deloc stângace, bardul popular a adus Omului cel mai vechi imn cunoscut până astăzi, devenit, iată, nemuritor.

Mitologia Greciei antice abundă în mituri ale nemuririi zeilor sau a semi-zeilor și unele promisiuni condiționate de nemurire acordate de aceștia muritorilor de rând. Nu ne întindem acum la Grecia Antică, căci mult mai aproape de noi pe scara timpului și cea a geografiei, vechii locuitori ai Daciei, iată, credeau și ei cu tărie în nemurirea sufletului, iar urmașul acestora, ciobanul mioritic, avea o stranie nostalgie a morții, care îi promitea o blândă eternitate, departe de slăbiciunile omenești, dintre care nu mai amintim decât gelozia, sau, să spunem, invidia celorlalți păstori.

Despre stămoșii Daci chiar Herodot ne mărturisește că „Se credeau nemuritori și cugetau că nici ei, nici cei mai îndepărtați urmași ai lor nu vor muri”.¹

Fiecare dac ducea pe pământ o luptă plină de încrâncenare, în care nu căuta să-și astâmpere doar foamea și

¹ Herodot, IV. 94 - 95

setea ori să-și apere viața. Nu lupta nici pentru cuceriri și bogății, așa cum fac aproape toți oamenii, mai ales astăzi, ci luptau în primul rând pentru a nu-și pierde nemurirea. Scopul lor pe acest pământ era de fapt veșnicia.

Aspirația la veșnicie și-a găsit la români o impresionantă expresie, care a dăinuit peste veacuri, în basmul lui Petre Ispirescu *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, pe care ni-l transmite nouă după ce i-a fost povestit de tatăl său mahal, șezător în Bucureștii anului 1830.

Eroul de basm nu era doar un copil din os domnesc, ci și unul cu totul și cu totul special, înzestrat din pânțele mamei sale, aflate până la un moment dat în imposibilitatea de a rămâne însărcinată, de darul comunicării metafizice, putem spune. Intuind greutățile și problemele vieții omenești, acesta plânge întruna, refuzând absolut toate promisiunile lumești ale tatălui său, mare împărat. Una singură-l poate convinge totuși să vină pe lume și anume acea promisiune de Nemurire, iată, pe care printr-o extraordinară intuiție, tatăl său i-o face, dar de care evident nu se poate achita. Și pentru că așa stau lucrurile, iată-l deci pe prințul nostru, ajuns la vârsta însurătorii, pus în fața autodeterminării, a destinului personal, a propriei deveniri pe care nu poate fi decât el singur în măsură să o hotărască și să o pună în mișcare. Nu putem să nu ne regăsim retrospectiv aici, fiecare dintre noi, cei trecuți de anii tinereții, în pielea acestui Făt-Frumos național, care se vede obligat să-și aleagă calul și armele din zestrea moștenită de la tatăl său, precum toate generațiile dinainte, ca să le curețe de rugina anilor pentru a le adapta vremii sale, pornind astfel la drum.

Până aici povestea ne amintește binișor de prințul hindus Siddhartha, fiul unui rege pe care tatăl său, la sfatul ursitorilor brahmani, l-a ferit cât a putut de adevărurile dureroase ale acestei lumi, dar care, în aceeași zi, dintr-o întâmplare, a aflat că există oameni săraci, oameni bolnavi și că, de fapt, tot omul

trebuie să moară într-o zi. Prințul Siddhartha, devenit Buddha, cel treaz, a crezut că a găsit soluția problemei în *Nirvāna*.

Făt-Frumos al nostru însă, eroul de basm, alege să înfrunte toate dificultățile, oricât de mari ar fi acestea și, amănunt interesant, pentru a-și câștiga *Tineretea fără bătrânețe* pornește nu spre Apus, spre Occident, ci exact în direcția opusă, spre Răsărit, spre Orient.

Nu putem să nu constatăm în toate aceste legende existența unei înțelepciuni arhaice, comune mai multor culturi, creații veritabile, de care tehnica comunicării de azi ne ține parcă tot mai departe, asta dacă nu le deformează în mod voit *Sensul*, atunci când le preia pentru a le ridiculiza în filme de desene animate.

Luceafărul eminescian era înzestrat de eternitatea propriei sale naturi specifice, la care a fost, totuși, dispus să renunțe de dragul condiției umane. De ce oare? Intuiția poetului este aici genială, răsturnând situația: de ce oare ar vrea să renunțe o ființă la privilegiul de a fi eternă?

Noi, cititorii de azi ai contelui Keyserling, suntem oameni, iar scurtimea vieții omenești nu ne lasă indiferenți dacă medităm chiar și puțin la aceasta. Nu trăim o mie de ani ca Uta-napiștim, încât să ne plictisim de viață. În plus, deși suntem înconjurați numai de lucruri finite, căci nici Soarele nu este nemuritor, nici galaxia noastră, Calea Lactee, nu durează la infinit, finit este tot ce vedem cu ochii sau cu diversele instrumente care prelungesc vederea.

Ideea de infinit este foarte naturală în mintea de matematician. Este adevărat, deși linia dreaptă a numerelor reale se întinde de la minus infinit la plus infinit, lucrurile interesante se întâmplă în jurul punctului de la mijloc, a punctul zero.

Speculația lui Keyserling din acest volum de tinerețe ne sugerează că am putea să ne plasăm, măcar cu gândul, în poziția cealaltă, la care râvnea Ghilgameș, aceea a unei ființe

etern. A fi etern nu înseamnă a fi prizonierul eternității, la fel cum omul este captivul condiției sale de ființă creată, finită în spațiu și în timp? Este o perspectivă amănunțită și, cine știe, ne-ar putea chiar consola pentru condiția noastră, admisă ca fiind muritoare. Ne-ar putea servi de călăuză într-o asemenea meditație cartea lui Keyserling, tradusă pentru prima oară în limba română.

Dar nu este cazul să-i răpim cititorului plăcerea de a descoperi singur ce are Keyserling de spus în privința nemuririi și nici să i-l tălmăcim mai pe înțeles, căci stilul autorului este clar și sincer cum numai al unui filosof autentic poate fi. Keyserling pune accentul pe biologic, după cum este și natural, dar încheie cu un citat dintr-o upanișadă, mai mult ca sigur, în traducerea germană a lui Paul Deussen². În același spirit, iată un alt citat care face trimitere la transcendent:

*Doi prieteni buni, frumos înaripați,
Într-unul și același pom se află:
Unul din ei mănâncă dulcile boboțe.
Cel'lalt privește doar de sus în jos, fără să guste.*

*Decăzut pe un asemenea copac, în neputința-i,
Spiritul se amărăște pradă amăgirii:
Dar când cinstește și privește atotputernicia
Și măreția celuilalt, durerea atunci îl părăsește.*

Śvetāśvatara Upaniṣad 3,1,1—2

Copacul pare o metaforă adecvată pentru corpul fizic, material. Posibil extins la mediul înconjurător și chiar la întregul univers. Pasărea care se bucură de acest suport ar

² *Sechzig Upanishad's des Veda*, Leipzig 1897. În limba română, se poate consulta Paul Deussen, *Filosofia Upanișadelor*, Editura Herald 2007.

putea fi altcineva decât omul conștient? Dar mai locuiește în copac o pasăre, își are și ea locul în luxuriantul frunziș. Spre deosebire de prima zburătoare, ea nu este cuprinsă de frenezia existențială, însă simpla ei prezență ne spune că nu este deloc indiferentă, numai că are o privire mult mai detașată. Este tot o pasăre, nu o maimuță sau o altă vietate din jungla indiană.

Conștientul și inconștientul, ar interpreta fără să stea la îndoială psihanalistul. Înțelepții hinduși se gândeau probabil la mai mult decât atât, la o realitate transcendentă la care se refereau de obicei cu misteriosul nume *brahman* (cuvânt neutru în limba sanscrită, a nu se confunda cu forma la masculin, care desemnează un membru al castei brahmanilor). Dacă încercăm să ne dumirim ca un cercetător al naturii, cu obiectivitatea entomologului care studiază viața furnicilor sau a albinelor, suntem nevoiți să recurgem la cuvinte: eu, ego, sine, personalitate, individualitate, subconștient și altele poate, în vreme ce hindusul își încrucișa picioarele sub el în poziția de lotus (*padmāsāna*) și se preocupa de realitatea lăuntrică și personală, prin ceea ce noi numim meditație yoghină (*dhyāna*). Ajungea astfel să se identifice pesemne cu realitatea supremă, care va fi fiind ea, realitate despre care avem motive să credem că este cel puțin dincolo de moarte. Pentru indienii antici, până și zeii din mirificul lor panteon se nășteau și dispăreau la un moment dat, dar realitatea absolută este nenăscută, eternă, veșnică. Veșnicie la care tânjește poetul, dar și pe care este dispus să o părăsească Hyperion pentru o clipă de iubire. Dacă eternitatea ar fi satisfăcătoare în sine, poate că nu am avea vremelnicia în care trăim și pe care nu ne pricepem să o apreciem îndeajuns.

Puțini îl mai citesc astăzi pe autorul nostru, Keyserling, și mulți îl consideră depășit. Ori, cele mai multe dintre temele meditațiilor sale sunt atemporale și-l privesc direct pe omul de astăzi, tot așa cum îl priveau ele pe cel al veacurilor trecute.

Aceste meditații, ca o prelungire logică a unei linii perspective, ar trebui desigur să-l preocupe poate cu atât mai mult pe omul viitorului, în ciuda tehnicizării sale, care ni se prezintă astăzi ineluctabilă. Sau, tocmai, cu atât mai mult, pentru a putea rămâne om și nu mașină.

Nu, Keyserling nu este expirat, ci doar demodat de o modă care-i face pe contemporanii noștri într-atât de alienați, de înstrăinați de ei înșiși, încât cu greu, chiar și la o vârstă înaintată-i mai interesează propriile problematice de viață intimă, strict personală. Știu că este greu de acceptat acest lucru. Iată de ce buna receptare a autorului și a cărții de față e cât se poate de improbabilă. Reflecțiile și meditațiile contelui de la Darmstadt sunt precum cele ale unui om matur, de mare cultură și erudiție, lucid și capabil să gândească sănătos chiar la frageda vârstă de 27 de ani.

Sunt gânduri de *derniere instance*, ultima instanță înaintea Marii Treceri, pe lângă care a trecut razant, la doar douăzeci de ani, după ce și-a asumat conștient acest risc, care, cu certitudine, i-a dat de gândit și l-a marcat pe viață, i-a influențat gândirea ageră și profundă de care nu ne putem noi despărți astăzi și nu contenim a-i aduce un cald omagiu.

Editura Sens

Post scriptum:

„Pentru că noi nu ne uităm la lucrurile care se văd, ci la cele care nu se văd; căci lucrurile care se văd sunt trecătoare, pe când cele ce nu se văd sunt veșnice.”

Sf. Apostol Pavel (2 Corinteni 4, 18)

Prefață la ediția a treia

Drumul în spirală al evoluției interioare care, în 1910, mă îndepărtase într-atât de starea din care s-a născut *Nemurire* încât abia dacă mai puteam manifesta înțelegere față de această lucrare, astăzi m-a adus din nou foarte aproape de ea. Văd exact ceea ce voiam pe atunci, cât și ce am reușit să fac; văd mai bine decât atunci ce ar fi trebuit să realizez. Așa că nu mi-a venit greu, cu ocazia acestei noi ediții, să mă retranspun în imaginație în punctul meu de vedere din 1907; așa că am putut, cu conștiința împăcată, lua asupra-mi sarcina ca, pornind din acest punct de vedere, să îmbunătățesc multe și să transform unele. Din acest punct de vedere: rog să nu se uite niciodată acest lucru. Nimic nu aș fi inserat în *Nemurire* din ceea ce n-aș fi putut și n-ar fi trebuit să introduc deja cu 13 ani mai înainte.

Lucrarea, așadar, în pofida prelucrării sale, nu exprimă totuși nivelul meu actual de cunoaștere? Această întrebare include o neînțelegere. Astăzi, n-aș mai fi putut să o scriu, căci problemele nu mi se mai pun în aceeași formă. Dar din punctul meu de vedere de atunci, așa judec și astăzi, se dă și astăzi încă răspunsul nimerit, iar acest punct de vedere nu era justificat doar atunci, fiindcă el corespundea unei stări reale: el va rămâne așa mereu, căci punerea problemei în *Nemurire* este în sine una fecundă. Ea este necesara punere a problemei a oricui care pătrunde dinspre exterior spre interior și contemplă metafizic realul, dar nu l-a surprins încă lăuntric. Fără a fi poposit la această perspectivă, n-aș fi pătruns eu însumi mai departe și mai adânc în problema esenței; și cel ce apucă pe acest drum dinspre exterior va trebui temporar să considere problema vieții așa cum se face aici. Așadar, *Nemurire* poate

servi ca indicator de drum. Indicatoarele rutiere sunt însă mai folosite pentru toată lumea decât semnalele luminoase ale unei destinații îndepărtate, încă necunoscute, căci cei mai mulți dintre oameni sunt pe drum.

Și anume, foarte puțini sunt cei care pot sări nepedepsiți peste o etapă din procesul de cunoaștere; dacă o fac, înțelegerea deplină rămâne exclusă. A înțelege înseamnă a asimila, a integra organic, și nu reușește decât acolo unde există organele necesare; acestea însă constau în mijloace de cunoaștere preformate, care cresc numai și numai din ceea ce a fost înțeles. De aceea, se dovedește pretutindeni indispensabil a referenția noul la ceva cunoscut. Or, din aceasta rezultă necesitatea tradiției și în chestiuni legate de cunoaștere. Din această stare a lucrurilor, urmează mai înainte de orice că numai novatorul este cel care catalizează în chip esențial, cel care este în stare nu numai să recunoască și să exprime adevărul superior, ci și să-l transmită pe înțelesul contemporanilor săi. Grație acestei împrejurări, există cumva pentru fiecare loc și fiecare timp o linie dreaptă particulară care duce la pătrunderea adevărului. Și pentru cei mai mulți care s-au născut în Germania în a doua jumătate a secolului XIX, această linie dreaptă pleacă de la știința naturii.

Eu însumi am fost un cercetător al naturii. De la realitatea exterioară, am găsit încetul cu încetul calea spre cea lăuntrică; de la natură, am ajuns în cele din urmă la realizarea sinelui metafizic. Pe această cale, *Nemurire* constituie o etapă importantă: ea arată în ce măsură trebuie cercetătorul naturii să recunoască o realitate suprasensibilă. Grație acestei căi, cartea ar trebui să-i ajute pe cei mulți care, din principiu, trebuie să țină aceeași direcție cum am făcut eu, să ajungă la o înțelegere organică în același sens cum m-a ajutat și pe mine la aceasta. Realitatea spirituală le va deveni vădită sub noțiunea-limită de suprapersonal mai degrabă decât sub o altă formă. Ei ajung astfel mai ușor decât altminteri la o prefacere a organelor